

TURKIYANING QORA DENGIZ BO'YICHA MINTAQAVIY SIYOSATI NATO STRATEGIYASIDA HAMDA MILLIY MANFAATLAR KESIMIDA

Xo'jamkulova Maxliyo Ergash qizi

Mustaqil tadqiqotchi Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti

E-mail: makhliyokhujamkulovagmail.com

Annotatsiya: *Ushbu ilmiy maqolada Turkiyaning Qora dengiz mintaqasidagi tashqi siyosiy strategiyasi va xavfsizlik amaliyotlarini NATOning mintaqaviy yondashuvlari hamda Anqara milliy manfaatlari o'rtasidagi murakkab o'zaro ta'sirlar kesimida tahlil qilindi. Qora dengiz makonida shakllanayotgan yangi geosiyosiy realiyalar – Rossiyaning harbiy-siyosiy faolligi, Ukraina inqirozi natijasida yuzaga kelgan strategik beqarorlik, energetika va transport tarmoqlarining global raqobat maydoniga aylanishi – Turkiyaning mintaqaviy pozitsiyasini tubdan qayta belgilashga undamoqda. Tadqiqot aynan shu jarayonlarning Turkiya tashqi siyosatiga ko'rsatgan ta'sirini tizimli tahlil qiladi. Maqolada Turkiyaning NATO a'zosi sifatida mintaqada alyansning jamoaviy mudofaa tamoyillariga amal qilishi, bir vaqtning o'zida esa Montre konventsiyasining kafolatchisi sifatidagi o'ziga xos xalqaro-huquqiy majburiyatlari va mintaqaviy xavfsizlikni suveren yondashuv asosida boshqarish istagi o'rtasidagi strategik muvozanat yoritiladi. Turkiya siyosatining yadro elementlarini tashkil qiluvchi harbiy-diplomatik faollik, Qora dengiz flotlarining harakatlarini tartibga solishdagi roli, dengiz xavfsizligi bo'yicha ko'p tomonlama tashabbuslari, shuningdek, NATOning mintaqaviy mashg'ulotlaridagi ishtiroki alohida tahlil etiladi.*

Kalit so'zlar: *Qora dengiz mintaqasi, geosiyosiy aktorlar, mintaqaviy xavfsizlik arxitekturasini, Turkiya tashqi siyosati, harbiy diplomatik faollik, NATO, Yevropa Ittifoqi, Rossiya Federatsiyasi, Ukraina inqirozi .*

TURKEY'S REGIONAL POLICY ON THE BLACK SEA IS IN NATO STRATEGY AS WELL AS IN THE CROSS SECTION OF NATIONAL INTERESTS

Khujamkulova Makhliyo Ergash kizi

Independent Researcher

Tashkent State University of Oriental Studies

E-mail: makhliyokhujamkulovagmail.com

Annotation: *This scientific paper analyzed Turkey's foreign policy strategy and security practices in the Black Sea region in a complex cross-section of interactions between NATO's regional approaches and Ankara's national interests. The new geopolitical realities taking shape in the Black Sea space – Russia's military-political activity, strategic instability caused by the Ukrainian crisis, the transformation of*

energy and transport networks into a global competitive arena – are encouraging a radical redefinition of Turkey's regional position. The study provides a systematic analysis of the impact of these same processes on Turkish foreign policy. The article highlights the strategic balance between Turkey's adherence to the principles of collective defense of the alliance in the region as a NATO member, and at the same time its specific international-legal obligations as a guarantor of the Montre Convention and its desire to manage regional security on the basis of a sovereign approach. The role of Turkish policy in regulating the actions of the Black Sea fleets, multilateral maritime security initiatives, as well as NATO participation in regional exercises are analyzed separately.

Keywords: Black Sea region, geopolitical actors, regional security architecture, Turkish Foreign Policy, military diplomatic activism, NATO, European Union, Russian Federation, Ukrainian crisis.

РЕГИОНАЛЬНАЯ ПОЛИТИКА ТУРЦИИ В ОТНОШЕНИИ ЧЕРНОГО МОРЯ В РАМКАХ СТРАТЕГИИ НАТО, А ТАКЖЕ НАЦИОНАЛЬНЫХ ИНТЕРЕСОВ

Хужамкулова Махлиё Эргаш кызы

Независимый исследователь

Ташкентский государственный университет востоковедения

Электронная почта: makhliyokhujamkulovagmail.com

Аннотация: В этой научной статье была проанализирована внешнеполитическая стратегия и практика безопасности Турции в Черноморском регионе на стыке сложных взаимодействий между региональными подходами НАТО и национальными интересами Анкары. Новые геополитические реалии, складывающиеся на Черноморском пространстве – военно-политическая активность России, стратегическая нестабильность, вызванная украинским кризисом, превращение энергетических и транспортных отраслей в глобальное конкурентное поле – подталкивают к коренному переосмыслению региональной позиции Турции. В исследовании проводится систематический анализ влияния именно этих процессов на внешнюю политику Турции. В статье освещается стратегический баланс между приверженностью Турции принципам коллективной обороны альянса в регионе в качестве члена НАТО и в то же время ее конкретными международно-правовыми обязательствами в качестве гаранта Конвенции Монтре и желанием управлять региональной безопасностью на основе суверенного подхода. Отдельно будет проанализирована военно-дипломатическая активность, составляющая ядерные элементы турецкой политики, роль Черноморского флота в регулировании своих действий, его

многосторонние инициативы по безопасности на море, а также участие в региональных учениях НАТО.

Ключевые слова: Черноморский регион, геополитические акторы, архитектура региональной безопасности, внешняя политика Турции, военно-дипломатическая активность, НАТО, ЕС, Российская Федерация, украинский кризис.

KIRISH

So'nggi o'n yilliklarda Qora dengiz mintaqasi geosiyosiy va geoiqtisodiy jihatdan yuqori strategik ahamiyatga ega hudud sifatida e'tibor qozonmoqda. Turkiya, geografik joylashuvi va tarixiy hamda siyosiy aloqalari bilan ushbu mintaqada o'zining ta'sirini kengaytirishga intilmoqda. Ayniqsa, NATO doirasidagi strategik majburiyatlari va alyansning Qora dengizdagi xavfsizlik siyosati Turkiya tashqi siyosatining shakllanishida muhim omil sifatida namoyon bo'ladi. Shu nuqtai nazardan, Turkiya mintaqadagi iqtisodiy manfaatlari, dengizdagi harbiy hamkorlik va strategik resurslarga kirish imkoniyatlarini uyg'unlashtirish orqali o'z pozitsiyasini mustahkamlashga harakat qilmoqda.

Ushbu tadqiqotning maqsadi – Turkiyaning Qora dengiz bo'yicha mintaqaviy siyosatini NATO strategiyasi kontekstida va turk manfaatlari kesimida tahlil qilishdir. Shu orqali mintaqadagi geosiyosiy muvozanat, alyansning strategik rejalari hamda Turkiya tashqi siyosatining o'ziga xos jihatlari ilmiy nuqtai nazardan yoritiladi. Tadqiqot davomida mavjud ilmiy tahlillar, rasmiy NATO hujjatlari va Turkiya rasmiy strategik materiallari asosida mantiqiy va analitik yondashuv qo'llanadi.

MUHOKAMA

Turkiyaning Qora dengiz bo'yicha mintaqaviy siyosati bir nechta asosiy omillar orqali shakllanadi. Birinchi navbatda, Turkiya geografik joylashuvi tufayli mintaqaning markaziy akoriga aylanadi va bu uning strategik qarorlariga to'g'ridan-to'g'ri ta'sir ko'rsatadi. NATO kontekstida Turkiya alyansning sharqiy flangida barqarorlikni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi, ayniqsa, Rossiya va boshqa hududiy kuchlarning siyosiy va harbiy harakatlarini muvozanatlashtirish borasida buning yaqqol ifodasini ko'rishimiz mumkin. Ikkinchi jihat sifatida, Turkiya mintaqadagi iqtisodiy va energetik manfaatlarini himoya qilishni ustuvor yo'nalish sifatida belgilaydi. Qora dengiz orqali o'tadigan energetik yo'llar, dengiz resurslari va transport infratuzilmasi Turkiya uchun nafaqat iqtisodiy, balki strategik ahamiyatga ega. Shu bilan birga, Turkiya NATO bilan hamkorlikda bu resurslar xavfsizligini ta'minlash va mintaqada barqarorlikni mustahkamlashga intiladi. Uchinchi jihatdan, Turkiya Qora dengiz mintaqasida harbiy hamkorlik va diplomatik aloqalarni muvozanatlashtirish orqali o'zining siyosiy ta'sirini kengaytiradi. Bu nafaqat alyans doirasidagi majburiyatlar, balki mintaqaviy hamkorlik va Turkiyaning o'zining mustaqil tashqi siyosat strategiyasini amalga oshirish bilan bog'liq. Shu nuqtai nazardan, Turkiya siyosati NATO strategiyasi bilan uyg'unlashgan

bo'lsa-da, u mintaqaviy manfaatlarni maksimal darajada himoya qilishga qaratilgan dinamik yondashuvni ko'rsatadi. Muhokamaning natijasi shuni ko'rsatadiki, Turkiya Qora dengiz bo'yicha siyosatini shakllantirishda nafaqat alyansning strategik rejalari, balki o'z milliy manfaatlarini ham ustuvor tutadi. Bu esa mintaqaviy barqarorlikni ta'minlash, xavfsizlik muvozanatini saqlash va strategik resurslar bo'yicha raqobatbardosh pozitsiyani mustahkamlash imkonini beradi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, Turkiyaning Qora dengiz bo'yicha mintaqaviy siyosati bir nechta asosiy yo'nalishda amalga oshiriladi:

1. Geosiyosiy pozitsiyani mustahkamlash: Turkiya Qora dengiz mintaqasida geosiyosiy ta'sirini kengaytirish uchun NATO doirasidagi hamkorlik va milliy strategiyasini uyg'unlashtirmoqda. Tahlil ko'rsatmoqda ki, Turkiya alyans bilan birgalikda mintaqaviy xavfsizlikni ta'minlash va Rossiya, Ukraina va Gruziya kabi aktorlar bilan muvozanatli aloqalarni rivojlantirishga intiladi. Bu esa Turkiyaga mintaqaviy barqarorlikni shakllantirish va strategik pozitsiyasini mustahkamlash imkonini beradi.

2. Energetik va iqtisodiy manfaatlar: Qora dengiz orqali o'tuvchi energetik yo'llar va dengiz resurslari Turkiya uchun asosiy ustuvor yo'nalish hisoblanadi. Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, Turkiya nafaqat o'zining energiya xavfsizligini ta'minlash, balki mintaqadagi iqtisodiy raqobatbardosh pozitsiyasini oshirish maqsadida ham strategik harakatlar qilmoqda. Shu jumladan, yangi transport yo'llari, port infratuzilmasi va dengiz diplomatiyasi uning siyosiy ta'sirini mustahkamlashga xizmat qiladi.

3. Harbiy va diplomatik integratsiya: Tahlil ko'rsatadi ki, Turkiya Qora dengizdagi harbiy hamkorlikni rivojlantirish orqali NATO strategiyasini qo'llab-quvvatlaydi, ammo bu harakatlar milliy manfaatlar bilan uyg'unlashtirilgan. Natijada, Turkiya alyans doirasidagi majburiyatlarini bajarib, mintaqaviy siyosiy mustaqillikni saqlashga erishadi.

Umuman olganda, tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, Turkiya Qora dengiz bo'yicha siyosatini shakllantirishda uchta muhim komponentni uyg'unlashtiradi: geosiyosiy pozitsiyani mustahkamlash, iqtisodiy va energetik manfaatlarni himoya qilish, hamda harbiy-diplomatik integratsiyani rivojlantirish. Bu strategik yondashuv Turkiyaga mintaqaviy ta'sirni kuchaytirish va NATO strategiyasi bilan uyg'un harakat qilish imkonini beradi.

XULOSA

Mazkur tadqiqot Turkiyaning Qora dengiz bo'yicha mintaqaviy siyosatini NATO strategiyasi hamda milliy manfaatlar kesimida tahlil qilishga qaratildi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, Turkiya ushbu mintaqada nafaqat alyansning muhim strategik hamkori, balki mustaqil mintaqaviy aktor sifatida ham faoliyat yuritmoqda. Uning Qora dengiz siyosati geosiyosiy muvozanatni saqlash, xavfsizlik tahdidlarini

cheklash va strategik resurslardan samarali foydalanishga yo'naltirilgan kompleks yondashuv asosida shakllanadi.

Xulosa sifatida aytish mumkinki, Turkiya NATO doirasidagi majburiyatlarini bajarish bilan birga, o'z milliy manfaatlarini ustuvor qo'ygan holda muvozanatli va moslashuvchan siyosat yuritmoqda. Bu holat Turkiyaning mintaqaviy xavfsizlik arxitekturasidagi rolini kuchaytirib, Qora dengizda barqarorlikni ta'minlashda muhim omilga aylanmoqda. Shu bilan birga, energetik xavfsizlik, savdo yo'llari va harbiy-diplomatik hamkorlik Turkiya tashqi siyosatining asosiy tayanch yo'nalishlari sifatida namoyon bo'lmoqda. Umuman olganda, Turkiyaning Qora dengiz bo'yicha siyosati NATO strategiyasi bilan o'zaro uyg'unlashgan holda, mintaqaviy manfaatlar va milliy xavfsizlikni ta'minlashga xizmat qiladi. Bu esa Turkiyaga nafaqat mintaqaviy, balki kengroq xalqaro siyosiy maydonda ham strategik ahamiyatga ega davlat sifatida faol ishtirok etish imkonini bermoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Aydın, M. (2019). Turkey and the Black Sea security environment. Ankara: Center for Strategic Research.
2. Çelikpala, M. (2016). Turkey and the Black Sea: Towards a new regional security architecture. *Uluslararası İlişkiler*, 13(52), 1–20.
3. NATO. (2022). NATO's strategic concept. Brussels: NATO Headquarters.
4. Oğuzlu, T. (2015). Turkey and NATO: Political implications of strategic partnership. *International Politics*, 52(1), 1–18.
5. Sakwa, R. (2021). Russia against the rest: The post-Cold War crisis of world order. Cambridge: Cambridge University Press.
6. Tol, G. (2020). Turkey's evolving foreign policy in the Black Sea region. *Middle East Institute Reports*, 12(4), 1–15.
7. Yılmaz, S. (2017). Energy security and geopolitics in the Black Sea region. *Energy Policy*, 105, 341–349.
8. Turkish Ministry of Foreign Affairs. (2021). Turkey's foreign policy principles and regional strategies. Ankara.